

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
NARVA KOLLEDŽ
PEDAGOOGIKA JA PSÜHHOLOOGIA LEKTORAAT

Evgenia Tortsova
VÄÄRTUSKASVATUSE VÕIMALUSED LASTEAIAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja Lehte Tuuling

NARVA 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

Töö autori allkiri ja kuupäev

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Evgenia Tortsova
(sünnikuupäev: 03.12.1988.)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Väärtuskasvatuse võimalused lasteaias, mille juhendaja on Lehte Tuuling.
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas 22.01.2018.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. VÄÄRTUSKASVATUSE TEOREETILISED ALUSED	7
1.1 Väärtuste definitsioon	7
1.2 Väärtuste kujunemine	8
1.3 Väärtuskasvatus Eestis	11
1.3.1 Väärtuskasvatus õppekavast lähtudes	11
1.3.2 Väärtuskasvatuse programmid Eestis	12
2. UURIMISTÖÖ MEETOD JA TULEMUSED	16
2.1 Uurimistöö metoodika	16
2.2 Valimi kirjeldus	17
2.3 Uurimistulemused	17
2.3.1 Erinevate väärtuskasvatus programmide kasutatavus lasteaedades	17
2.3.2 Väärtuskasvatus programmide ja metoodikate kasutamise efektiivsus lasteaia õpetajate hinnangul	22
2.4 Arutelu	26
KOKKUVÕTE	28
RESUME	29
KIRJANDUS	30
LISAD	32
Lisa 1 Esimene – kaardistav küsimustik	32
Lisa 2 Teine küsimustik	33

SISSEJUHATUS

Valisin väärtuskasvatuse teema, kuna pean seda oluliseks ja ka aktuaalseks tänapäeval. Eriti oluline ja tähtis teema on see lasteaia, kuna just koolieelne lasteasutus annab lastele väärtuste ja väärtushoiakute baasi ning on abiks lastevanematele. Seda on näidanud ka viimaste aastakümnete jooksul tehtud uuringud (Dereli-Iman, 2014; Arslan, Durmusoglu – Saltali, Yilmaz, 2011; Coplan, Schneider, Matheson, Graham, 2010), mis on kinnitanud lapse sotsiaalsete oskuste, emotsionaalse intelligentsuse ja empaatiavõime seost õpiedukuse ning käitumusliku küpsusega. Seega peaks olema väärtuskasvatus lasteaegade igapäevases õppe- ja kasvatustegevuses oluliseks osaks, kuna lasteaed ei ole ainult see koht, kust laps saab teadmisi ja oskusi. Lasteaed kujundab isiksuse väärtushoiakuid ning kodu kõrvalt on tal väga oluline roll. Just lasteaed on see koht, mis paneb aluse lapse sallivusele, sõbralikkusele, hoolivusele.

Eestis on riiklikul tasandil pööratud väärtuskasvatusele süstemaatilist tähelepanu juba 2009. aastast Tartu Ülikooli juurde loodud Eetikakeskuse eestvedamisel. Tegevus toimub riiklike väärtusprogrammide alusel. Esimene riiklik „Väärtusarendus programm 2009 – 2013“ saavutas kõik püstitatud eesmärgid. Programm andis raamid, milles sõnastada hariduse strateegilised eesmärgid ning liikuda nende elluviimise suunas. Väärtused ja väärtuskasvatus integreeriti uuendatud põhikooli- ja gümnaasiumi riiklikesse õppekavadesse. Uue õpikäsitluse juurutamise vajadus sõnastati ka Elukestva õppe strateegia 2020 esimese väljakutsena. Suuniste ellu viimiseks töötati välja väärtuskasvatuse meetodikad ja meetodilised vahendid ning algatati Hea kooli ja Hea lasteaia mudeli loomine, korraldati arvukalt väärtuskasvatuse alaseid täiendkoolitusi, konverentse ja konkursse õpetajatele, koolidele ja lasteaedadele, aastase täiendkoolitusprogrammi kaudu valmistati ette 25 väärtuskasvatuse täiendkoolitajat. Aastal 2014 jätkati eelneva programmi põhitegevusi ning valmistati ette jätkuprogrammi. Riikliku jätkuprogrammi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015 – 2020“ eesmärgiks on toetada rahvusele ja riigile oluliste väärtuste, nii moraalsete kui ka sotsiaalsete väärtuste püsimist ja arengut. Programmi fookus on laste ja noorte väärtuskasvatusel, kuna ühiskonna vaimne uuenemine algab noorest põlvkonnast. Väärtuskasvatuse süsteemne läbiviimine aga eeldab laiemat kokkulepet selles, mis on hariduse eesmärgid, millist inimest tuleks kasvatada ja millist ühiskonnas kujundada. Seetõttu pööratakse programmis suurt rõhku ka sellele, et tekitada ühiskonnas laiemat diskussiooni väärtuste ja väärtusarenduse üle, kaasates nii avalikku-, era kui ka kolmandat sektorit. (Riikliku jätkuprogrammi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015 – 2020“ lühikokkuvõte)

Jaana Obersti (2016) magistritöö tulemused näitasid, et nii õpetajad kui ka lapsevanemad peavad laste väärtuste kujundamist lasteaias väga oluliseks. Riiklikul tasandil pööratakse samuti väärtuskasvatusele suurt tähelepanu ja toetatakse seda erinevate programmide abil.

Uurimisprobleemiks on see, kui teadlikult ja sihipäraselt õpetajad väärtuskasvatust lasteaias teostavad ja millest nad lähtuvad programmide valikul. Bakalaureusetöös otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele: millised väärtuskasvatuse meetodid on Eestis enam kasutusel, kui efektiivseks peavad õpetajad rühmas kasutusel olevat meetodit, kas väärtuskasvatuse programmid on lasteaias vajalikud. Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, milliseid väärtusi peavad õpetajad olulisteks lastele vahendada; milliseid meetodeid või meetodikaid õpetajad kasutavad väärtuskasvatuse teostamisel ning kui efektiivseteks nad neid peavad.

Uurimistöö teostamisel kasutati kvantitatiivset uurimismetoodikat. Andmekogumismeetodiks oli ankeetküsitlus. Esimene küsitlusega kaardistati, milliseid väärtuskasvatuse programme lasteaias õpetajad kasutavad ja teise küsitluse eesmärgiks oli sügavamalt uurida õpetajate hinnanguid erinevate programmide kasutamise efektiivsusele.

Bakalaureusetöö esimene osa annab ülevaate väärtuskasvatuse teoreetilistest alustest, tutvustatakse Eestis kasutusel olevaid väärtuskasvatuse programme. Töö lõpus analüüsitakse küsitluse tulemusi ning tehakse kokkuvõtte saadud andmete kohta.

1. VÄÄRTUSKASVATUSE TEOREETILISED ALUSED

1.1 Väärtuste definitsioon

Teatavasti on väärtusi uuriv filosoofia osa – aksioloogia – tänaseks üsna pika arengulooga. Ometi on just selles teadusharus võrdväärset täiesti erinevad ja vastandlikud kontseptsioonid. Seepärast ei maksa otsida ühest vastust küsimusele, mis on väärtused (Tuulik 2001: 59).

Väärtuste mõiste selgitamine tuntud autorite poolt:

- Väärtuse olemus väljendab tähenduslikkust, aga mitte faktilisust, subjekt kas on või ei ole võimeline hindama väärtusi, neid tunnustama või mitte tunnustama. Kui olemine on empiirilisel ajas ja ruumis eksisteeriv reaalsus, siis väärtused on igavesed, absoluutse tähendusega üleüldised printsiibid, normid, ideaalid, mis ei allu mõistuslikule tõestusele (G. Rikkert).
- Väärtuste tõeliseks allikaks on huvi – asjad on väärtusteks sedavõrd, kui võrd nad on soovitatavad; mis tahes objekt muutub väärtuseks, niipea kui huvi, ükskõik, missugune see ka ei oleks, on ta vastu ärganud (R. Perry).
- Väärtused on igavesed, nad võivad kaduda ja taasilmuda inimeste vaateväljale, mitte aga ise muutuda; antud ajajärgule aktuaalsed väärtused kuulutatakse normideks – väärtused realiseeruvad, muutuvad aktuaalseteks, omandavad tähtsuse alati seal, kus on vastavad tingimused ja suhted (N. Hartman).
- Väärtused ja väärtusekandjad on erinevad – sõprus kui selline jääb väärtuseks ka siis, kui konkreetne sõber reedab. Mida täiuslikum on inimene, seda rohkem väärtusi on ta võimeline nägema – ta avastab neid igal sammul: näiteks olemine, valgus, õhk, tervis (M. Scheller).
- Võte või viis, kuidas saab väärtusi eraldada teistest nähtustest, on eitamine: kui eitades saame uue tähendusega mõiste, on tegemist väärtusega (hea – halb, suuremeelne – alatu, tervis – haigus, rahu – sõda) (G. Rikkert).
- Väärtused ilmnevad kultuuris, kultuur on väärtuste kandja. Väärtused on kogu ühiskonna „põhivooluse“ osundaja, nad on inimlike pürgimuste ja käitumise reeglistajad (Hirsjärvi, Huttonen). (Tuulik 2006: 33- 34).

Väärtuskasvatuse ja väärtuse mõiste seletamisel on oluline koht narratiividel ehk loodel, mis on saatnud inimkonda ajast aega ning neil on keskne koht kõikides religioonides. Narratiivide abil on vahendatud üldinimlikke kogemusi, talletatud teadmisi, kujundatud väärtusi ja mõtestatud ümbritsevat maailma. Läbi narratiivide tuuakse esile kindlaid

väärtuseid, mida kannab loo pajataja või kultuur, mida ta esindab. Lood võimaldavad mõtestada kogemusi, pakuvad eeskujusid, valmistavad ette uuteks olukordadeks, aitavad arendada empaatiat, aitavad lapsel mõista ennast ja oma tundeid. (Schihalejev 2012: 25-27).

Säre (2012: 38) rõhutab, et iga täiskasvanu poolt välja öeldud hea mõte, tunne või seisukoht on kõige väärtuslikum, sest suure tõenäosusega võib hiljem ka lapselt vastavat käitumist oodata. Väärtustekeskne haridus toetab lapse arengut, mis võimaldab lapsel kujuneda aktiivseks kodanikuks, ja loominguks, analüütiliseks ja ettevõtlikuks individiks. (Ülavere, Veisson 2015: 109).

Väärtused iseloomustavad kultuurirühmitusi, ühiskonda ja üksikisikuid ning aja jooksul on võimalik jälgida nende muutusi. Väärtusteooria määratleb kuus peamist tunnust, mida kajastavad paljud teoreetikud:

- Väärtused on uskumused.
- Väärtused aitavad püstitatud eesmärgini jõuda ehk motiveerivad tegutsema.
- Väärtused ületavad konkreetseid tegevusi ja olukordi.
- Väärtused on standardid või kriteeriumid.
- Väärtusi järjestatakse tähtsuse järgi.
- Mitme väärtuse suhteline tähtsus juhib tegevusi.

Väärtused erinevad üksteisest eesmärgi või motivatsiooni poolest. (Schwartz 2012: 3-4).

1.2 Väärtuste kujunemine

Maie Tuulik kirjutab, et filosoofide ja asjatundjate jaoks on eetika, moraal ja kõlblus eristatavad vägagi selgelt: eetika on filosoofiline õpetus elu eesmärkidest ja väärtustest, moraal on ühiskonna esitatud välised normid ja nõuded inimesele ning kõlblus on südametunnistus, sisemiselt omaks võetud väärtused ja normid. (Tuulik 2011: 209).

„Kasvatust laiemas tähenduses võib vaadelda kui inimese arengu teadlikku suunamist ja mõjutamist. Kasvatuse ühe kõige olulisema osa moodustavad väärtuskasvatus ja ühiskonnas kehtivate normide vahendamine lastele. Kasvatades edastatakse ühiskonna sotsiaalset kogemust ja kultuuripärandit.“ (Saarits 2005: 113, 114).

Hytönen (1999: 8) on öelnud: „...kasvatus on väärtushinnangutega seotud tegevus. Ühiskonnas teatud ajal valitsevad väärtused peegelduvad ühiskonna pedagoogilises

mõtlemises ja selles, kuidas kasvatus- ja haridussüsteemi arendatakse ja kasvatusprotsessi läbi viiakse.“

Lapsed kuuluvad ühiskonna „kõige vähem kogunud“ liikmete hulka. Sellepärast ongi väga oluline, millised on eelkooliealise lapse kogemused. Esimestel eluaastatel saadud kogemused määravad paljuski ära lapse intellekti taseme, lapse usalduse vanemate ja teiste inimeste vastu, tema sotsiaalse ja isikliku arengu, julguse või arglikkuse jne.

Väärtuskasvatuse üldeesmärgid on:

- Ennetada ja vähendada kiusamist lasteasutustes;
- Luua kiusamisvaba keskkond reeglite, käitumismudelite ja hoiakute näol;
- Töötada välja uusi meetodeid ja vahendeid kiusamise ennetamiseks;
- Teha koostööd kiusamist käsitlevate teadusuuringute raames.

(Tammiste 2014: 282).

Õpetaja on üldinimlike väärtuste kujundaja ja emotsionaalselt turvaline isik. Ta on pidev eeskuju ja väärtuste peegeldaja (Tammiste 2014: 289). Laps kogeb väärtusi läbi igapäevase elu ega oska veel mõelda, kas asjad on õigesti või kas peaks mõni asi olema teisiti. Lapsed on oma olemuselt heatahtlikud ja loovad ning tahavad olla teistega sõbralikes ja meeldivates suhetes, mis alati aga välja ei tule. See teadmine näitab täiskasvanute suurele vastutusele, millist elu ja eeskuju nad lastele pakuvad. Täiskasvanu kohustus on lastele vastuvõetamatutest käitumisviisidest teada anda ja vastuvõetavaid käitumismalle asemele pakkuda. Pöörates igapäevaselt tähelepanu laste omavahelistele suhetele, tunnetele, käitumismudelitele ja eripäradele ning õpetades neid oma käitumist analüüsima, tagame rahuliku, üksteisega arvestava ja hooliva keskkonna. Kõik see vajab aga õpetajalt järjepidevat, süsteemset ja igapäevast tööd. (Tammiste 2014: 297)

Õpetajad on abiks laste väärtushoiakute kujunemisele sellise õppe- ja kasvatusmeetodiga nagu seda on filosoferimine. (Säre 2012: 36). Lastega filosoferimise metoodikas ei ole õigeid ega valesid vastuseid ja arvamusi. Oluline on laste arvamused ära kuulata ja neid aktsepteerida. Antud metoodikas saab õpetaja julgustada last oma arvamust välja ütleva, samas peab oskama ka teisi ära kuulata ning nõustuda sellega, et arvamused võivad olla erinevad.

Võgotski väitis, et laps omandab mõtlemise ja õppimise „tööriistad“ end ümbritseva keskkonna teiste liikmete vahelises sotsiaalses suhtlemises. Tema arvates rajaneb õppimine juhendamisel ja õpetamisel. Võgotski teooria rõhutab inimestevaheliste protsesside rolli ning seda osa, mida mängib ühiskond, luues raamistikku, milles lapsel

areneb välja oma tähenduste süsteem. Piaget' traditsioonide järgi on õpetaja vahendajaks, kes annab edasi lapse arengutasemele vastavat materjali, aidates lapsel olemasolevate teadmiste ning uute andmete vahel oleva konflikti kaudu „jõuda“ avastuseni. Vögotski ja Bruneri arvates mõjub enam kogenud täiskasvanu sekkumine lapse mõtteamengule positiivselt. Bruner rõhutas vajadust julgustada õpilasi seoseid looma. Vögotski väidab, et eelkooliealiste laste ühised monoloogid kujutavad endast keele kui kommunikatiivse funktsiooni ja keele kui mõtlemisvahendi vahelist üleminekut, lapse monoloogid on sillaks sotsiaalse ja intellektuaalse funktsiooni vahel. (Veisson 2008: 479 – 499).

Ameerika psühholoog Lawrence Kohlberg märkas, et lapsed läbivad kasvades teatud moraalse arengu etappe viisil, mis talle tundus hämmastavalt sarnane Piaget hästituntud kognitiivse arengu etappidega. Oma tähelepanekud ja katsed laste ja täiskasvanutega üldistas ta oma moraalse arengu teooriaks. Kohlberg eristas kõlbelises arengus 6 faasi, mis omakorda grupeeruvad kahekaupa 3 astmeks. Esimeses astmes on lapse kõlbeline käitumine orienteeritud kiitusele ja karistuse vältimisele ja sellesse faasi jõuab laps umbes 3-aastaselt. Teine aste on konventsionaalne, selles perioodis käitub inimene kõlbeliselt, kuna talle on tähtis teiste arvamus ning ta teab, et peab järgima seadusi ja korda. Kolmas aste on postkonventsionaalne, kus kujunevad välja individuaalsed õigused ehk sisemine koodeks – inimesel on kindel arusaam sellest, kuidas ühiskond toimib. Muutuvad olulisteks üldinimlikud normid ja väärtused. (Tuulik 2002: 60-61)

Albert Bandura on psühholoog ja sotsiaalteaduste emeriitprofessor psühholoogiaerialal Stanfordini ülikoolis. Bandura tuntumad teooriad on sotsiaal-kognitiivne teooria, teraapia ja teooriad isiksusepsühholoogiast. Ta on mõjutanud ka üleminekut biheiviorismist kognitiivsesse psühholoogiasse. Bandura on tuntud veel kui sotsiaalse õppimise teooria algataja ja mõjuka Bobo-nuku eksperimendi korraldaja. Sotsiaalse õppimise teooria ühendab endas käitumuslikud ja kognitiivsed teooriad õppimise kohta, et pakkuda ulatuslikku mudelit, mis arvestaks väga erinevaid igapäevaselt ette tulevaid õppekogemusi.

A. Bandura väidab, et sotsiaalse õppimise teooria kohaselt on laps võimeline õppima lihtsalt vaatlemise teel, ilma et ta käitumist ise katsetaks, selle eest kiita või karistada saaks. Mudelina võivad toimida vanemad, kaaslased või õpetajad. (Tropp, Saat 2008: 55).

1.3 Väärtuskasvatus Eestis

1.3.1 Väärtuskasvatus õppekavast lähtudes

Eestis on lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse aluseks Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). Õppekavast ei leia me küll terminit „väärtuskasvatus“ kaudselt leiame selle tähtsustamist õppe- ja kasvatustegevuste eesmärkide ja põhimõtete peatükis ja kõigis õppe- ja kasvatustegevuse üldoskuste ja valdkondade eesmärkides. Õppe- ja kasvatustegevuse aluseks igas lasteaias on missioon, visioon ja põhiväärtused, millest õpetajad oma igapäevatoos juhivad. Kuna kasvamine ja õpetamine kannab endas alati väärtusi, siis on ka lasteasutuse õppekava teatud väärtuste ja kasvatuspõhimõtete kandja. Väärtuste tähendus on tänapäevases õpikäsituses oluliselt muutunud. On hakatud rõhutama vajadust keskkonna järele, mis võimaldaks lapsel aktiivselt tegutseda, õppida, avastada ning pakuks mitmekülgeid valikuid vastavalt lapse eripärale. (OECD 2006).

Koolieelsete lasteasutuste õpetaja ülesanne on kohandada õppevahendeid ja korraldust vastavalt lapse arenguvajadustele, organiseerida lastele keskkond õppimiseks, hoolitseda nende loovmängu, õpetamise ja kultuuritaju eest, julgustada ühiskonnas tunnustatud käitumisnormide omandamist ja suhtlemist ning aidata tõlgendada raskusi sotsiaalses keskkonnas (Woodhead 1998). Õpetaja peab arvestama lapse individuaalsusega, kuna iga laps areneb ja õpib erinevalt ning nende huvid, isikuomadused ja perekondlik taust ei pruugi kattuda. Lasteaia õpetajad peavad tähelepanu pöörama laste arengu eesmärkidele. Lapse sotsiaalne areng toimub läbi käitumisviiside ja normide praktilise tundmaõppimise, seepärast on õpetaja ja lapse vahelised suhted hoolivad. Koolieelse lasteasutuse tööd mõjutavad laste ja nende vanemate vajadused, ootused ja ühiskonna nõudmised, mis peavad olema kajastatud kokkulepitud väärtustes ja arusaamades laste õppimisest. Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias on mitmetasandiline protsess, mis hõlmab igapäevast tegevust lasteaias ja mille aluseks on õppekavas kokku lepitud pedagoogiline lähenemisviis, eesmärgid ja ülesanded. Õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimisel kasutab õpetaja mängu kaudu õppimist, last kaasatakse tegevuste kavandamisse, suunatakse tegema valikuid ning tehtut analüüsima. Lasteaias arendatakse väärtusi igapäevaste tegevuste kaudu. Õppe- ja mänguvahendite mitmekesisus ja erinevad valikuvõimalused aitavad kaasa laste otsustus- ja vastutusvõime kujunemisele. Õpetaja suunab lapsi nii tegevustes kui vabamängus tegema valikuid ja pärast oma valikute eest vastutama. Õpetajal on väga oluline roll lapse väärtushinnangute kujundamises. Õppe- ja kasvatustegevuse peamine eesmärk lasteaias on lapse mitmekülgne ja järjepidev areng kodu ja lasteasutuse koostöö tulemusel. (Peterson, Suur, Õun 2010: 87 – 103).

Eesti koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast (2008) lähtudes võib välja tuua järgmised lapsega seotud väärtused:

- lapse tervislik areng;
- lapse individuaalsusega arvestamine;
- lapse tervise hoidmine;
- lapse loovuse toetamine;
- lapse arengut ja sotsialiseerumist soodustava keskkonna loomine;
- lapsele turvatunde, eduelamuste tagamine;
- lapse kaasamine tegevuse kavandamisse;
- lapsele valikute võimaldamine.

Kõiki neid väärtusi õpetatakse erinevate metoodikate abil, mis meie lasteaedades kasutusel on.

1.3.2 Väärtuskasvatuse programmid Eestis

Viimastel aastakümnetel on väärtuskasvatusele järjest rohkem hakatud tähelepanu pöörama. Seoses sellega on välja töötatud mitmeid erinevaid meetodeid, metoodikaid, programme, et aidata lastel paremini väärtusi mõista. Järgmistes alapeatükkides on välja toodud Eestis enim kasutusel olevad väärtuskasvatuse programmid.

„Kiusamisest vabaks!“ metoodikat kasutab umbes 80% Eesti lasteaedadest. Metoodika tuli meile Taanist 2010 aastal ning selle eestvedajaks Eestis on MTÜ Lastekaitseliit. Programmi sümboliks on Sõber Karu. Programmi toetab Haridus- ja Teadusministeerium ning ta on kooskõlas riiklike õppekavadega. Kiusamisvastasel programmil on kolm sihtgruppi: lastega töötavad professionaalid ehk kogu lasteaia personal, lapsevanemad ja lapsed. Enne metoodikaga alustamist peab kogu rühmapersonal läbima vastava koolituse. Koolituse lõppedes ja programmiga alustada soovijad saavad kaasa metoodilise kohvri. Metoodiline kohver sisaldab abimaterjale õpetajale: raamat „Kiusamisest vabaks! Miks ja kuidas? Käsiraamat sotsiaalsetest käitumismudelitest ja tegevustest“, raamat „Seda, keda puudutatakse, ei kiusata. Massaažiprogramm 3- kuni 8- aastastele“, 22 temakaarti, plakat „Viis nõuannet lapsevanemale“, plakat „Meie väärtused“, voldikud „Viis nõuannet lapsevanemale“, arutelukaardid nii õpetajatele kui ka lapsevanematele, metoodikat tutvustav DVD

„Kiusamisest vaba lasteaed“, metoodilised kleepsulehed, lauluraamat, CD „Igaüks on isemoodi“, suur (29 cm) pehme Sõber Karu õpetajale, väikesed (18 cm) pehmed Sõber Karud lastele. „Kiusamisest vabaks!“ metoodika loob laste ja ka täiskasvanute vahel üksteist arvestava ja kaasava suhte. Metoodika aitab lastel omavahel suheldes kiusamist ennetada, lapsed õpivad suhtuma üksteisesse sallivalt ja austavalt. Metoodikat järgides muutuvad lapsed hoolivamaks ja julgemaks. „Kiusamisest vabaks!“ metoodika aitab kaasa sotsiaalsete suhete arenemisele. Programm aitab ennetada kiusamist nii lasteaias kui ka edaspidi koolis. Metoodika seletab kiusamise olemust, milline käitumine käib kiusamise alla ja milline mitte. Lastesse on oluline sisendada positiivseid väärtusi. Metoodika nõuab head koostööd nii lasteasutuse kui ka vanemate vahel. Kiusamise ennetamise võtmeisikuks lasteaias on õpetaja. Tema suhtumine ühiskonda on määrava tähtsusega. Metoodika põhiväärtused on sallivus, austus, hoolivus, julgus. (Kiusamisest vabaks s.a.)

Tarkuste hoidise metoodika on pärit 2009 aastast Viimsist. Tol aastal alustasid Viimsi lasteaiad selle metoodika juhtprojektiga. Aastatega on kogunenud palju tegevusi ja ideid, kuidas vanasõnades peituvaid väärtusi lasteni viia. Need kogemused ja ideed panustavad väärtusarendusse. Aastate jooksul muutus metoodika väärtuspõhiseks. Kujunes välja seitse põhiväärtust koos alaväärtustega ja seitse metoodilist tegevust. Tarkuste hoidise metoodika põhiväärtused on: head kombes, hoolivus, julgus, sallivus, tarkus, töökus ja vastutus. Tarkuse hoidise metoodika järgi avatakse iga nädalal Tarkuste Hoidisest üks edasiviiv Eesti vanasõna. Tarkuste Hoidise metoodika on läbimõeldud kolmeks õppeaastaks. Nii on võimalik vanasõnade võtmise viise erinevatel aastatel ka varieerida. Et tarkusetera jääks meelde on ta terve nädala jooksul kõigi silme ees, kas sama värvilise ribana, mis purgist võetud või kirjutatakse vanasõna omal viisil ümber. Filosoferimine on väärtuskasvatuses üheks peamiseks meetodiks peale eeskuju. Filosoferimisel arendavad lapsed enda ideid, õpetaja on sealjuures suunaja, kes küsib täpsustust, palub mõisteid selgitada või julgustab lapsi oma seisukohta põhjendama (Säre, 2010). Tarkuste Hoidise metoodikas on laste rääkimise abilise Jutukera, mis aitab jutulõnga keerutada. Lastega koos arutlemine aitab arendada laste sotsiaalseid oskusi, eneseväljendusoskust, mõtlemist ja analüüsioskust. Lapsed õpivad üha enam iseseisvalt mõtlema, oma mõtteid põhjendama, teisi kuulama ja erinevaid arvamusi aktsepteerima. Tarkuste Hoidise metoodilisteks tegevusteks on arutlemine, filosoferimine, lugude jutustamine, laulude ja muusikapalade esitamine, tegevused toas ja õues ning vaikne istumine. Kõik metoodilised

tegevused on seotud kindla väärtusega ja vanasõnaga, mida lapsed parajasti omandavad. Tarkuste hoidise metoodika on Eesti rahvapärimusel põhinev metoodika lasteaedadele ja algkoolidele. Metoodika õpetab, kuidas laps väärtusi omandab ja kuidas neid läbi mängu lapsele lähemale tuua. Õpetab austama meie rahvakultuuri. Tarkuste Hoidise metoodika ei ole piirav ja kindlalt kivisse raiutud. Siin on pigem suur hulk süstematiseeritud ideid, mida iga inimene loovalt oma tegevuses rakendada saab. (Mitt 2012: 3, 24, 28 - 30, 40 - 56).

Samm- sammult õppeprogramm loodi Ameerika Ühendriikides 1979 aastal (*Second Step Early Learning Program*). Eestisse tuli programm 2013 aastal. Samm-sammult õppeprogrammi eesmärgiks on toetada laste sotsiaalsete oskuste arengut. Laste sotsioemotsionaalsed oskused ja akadeemiline edukus on tihedalt seotud. Erinevalt mõnest teisest õppeedukust mõjutavatest teguritest on sotsioemotsionaalsed oskused arendatavad. Metoodika õpetab lastele empaatiat, tunnetega toimetulekut ja probleemide lahendamise olulisi samme. Tegemist on ennetusprogrammiga, mida rakendatakse tervele lastegrupile, mitte ainult kindlale sihtrühmale. „Samm-sammult“ metoodikal on oma õppeprogrammi komplekt, mis sisaldab: käpiknukke Kutsikas ja Tigu, nädala teemade vihikut, õpetajaraamatut, 30 fotokaarti nädala teema käsitlemiseks, kuulamisreeglite kaarte, emotsioonide kaarte, postreid, CD- plaati 17 looga. Nädala tegevuskava näeb välja järgmiselt: 1. päeval lauldakse koos käpiknukkudega, 2. päeval jutustatakse fotokaardi järgi lugu ning toimub arutelu, 3. ja 4. päeval harjutatakse uusi oskusi väikestes gruppides 5 – 7 minutit, 5. päeval koostatakse nädala teemaga seonduv lastelugu ja kodukiri vanematele. Kodukirjad sisaldavad lihtsaid ja lõbusaid tegevusi, mida koos lastega kodus teha ning mis võimaldavad lapsel uusi oskusi temale turvalises keskkonnas harjutada. (Samm-sammult s.a.)

„Sina suudad seda!“ metoodika algatajaks on Austraalia professor Michael E. Bernard. Metoodika kogus Austraalias suurt populaarsust 2008 aastal, kus paljud haridusasutused olid metoodika tulemustega väga rahul. Metoodikat on tutvustatud mitmes erinevas riigis nagu näiteks Kanadas, Hispaanias, Inglismaal, Vietnamis ja nüüd ka Eestis. „Sina suudad seda“ metoodika on programm, mis õpetab lastele vajalikke oskusi, et olla edukas ja õnnelik. Metoodika on mõeldud 4 – 7 aastastele lastele. Metoodikas on kasutusel viis

käpiknukku, eesmärgiks on õpetada läbi mänguliste tegevuste, laulude, juttude, aktiivsete õppetegevuste ja vestluste:

- viite põhioskust: enesekindlus, sihikindlus, korraarmastus, teistega läbi saamine ja emotsionaalne visadus ning 12 positiivset harjumust.
- viie põhioskuse ja positiivsete harjumuste igapäevaellu rakendamist.

„Sina suudad seda“ meetodika peamiseks meetodiks on ise-rääkimine (self-talking) ehk endaga rääkimine. Õpetajad suunavad lapsi mõtlema peale oma käitumist, kas nad käitusid õigesti või valesti, hästi või halvasti. Laps mõtleb oma käitumise üle, järgmise asmena tekivad tunded ning siis teistmoodi käitumine. Viite põhioskust on kujundatud võtmete näol, millel on ka oma tähendus – iga oskus ehk võti teeb lahti uue ukse, mis on piltlikult öeldes edu saavutamise või eduelamuse võti kui laps antud oskuse omandab. (You Can Do It Education s.a.)

„Persona dolls“ meetodika pärineb Ameerika Ühendriikidest. Meetodikat hakati kasutama 1950-ndatel aastatel. „Persona dolls“ meetodika tuli Eestisse 2011 aastal Tallinna Suitsupääsupesa lasteaeda ning alates 2014 aastast kasutavad seda meetodikat 5 antud lasteaia rühma. „Persona Dollsi“ nukkudele on õpetajad välja mõelnud oma isiksuse ning oma eluloo, mida nukud käivad lastele rääkimas. Igal nukul on oma nimi, vanus, sugu, kultuuriline taust, hirmud, soovid. Põhirõhk on sallivuse suurendamisel. Antud meetodika on hea võimalus tutvustada lastele teisi kultuure, keeli ja erivajadusi. Nukud peavad peegeldama selle rühma lapsi, kus nad on ja nukke peaks saama kallistada. Meetodika eesmärgiks on kasvatada lastes sallivust inimeste erinevustesse, ületada stereotüüpeid eelarvamusi, tutvustada erinevaid kultuure, tuues välja nii sarnasusi kui ka erinevusi, luua lastele keskkond, kus nad saaksid ennast vabalt väljendada. Meetodika on paindlik, kuna nukkusid saab ise kujundada ja teemasid planeerida vastavalt vajadusele. „Persona dolls“ nukkude meetodika pakub mängulist ja lõbusat võimalust tegeleda sallivuse küsimustega, aitab lastel edendada emotsionaalset sõnavara ja sotsiaalseid oskusi läbi mänguliste ja lõbusate tegevuste. Nukud ja nukulood aitavad lastel reageerida ebaõiglusele või eelarvamuslikule suhtumisele. Nukulood aitavad lastel aktsepteerida neid, kes on ülejäänutest erinevad ja hinnata neid paljusid asju, omadusi mis neil ühised on. Meetodika õpetab enda eest seisma. (Persona Dolls s.a.)

2. UURIMISTÖÖ MEETOD JA TULEMUSED

2.1 Uurimistöõ metoodika

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, milliseid väärtusi peavad õpetajad olulisteks lastele vahendada; milliseid meetodeid või metoodikaid õpetajad kasutavad väärtuskasvatuse teostamisel ning kui efektiivseteks nad neid peavad.

Uurimistöõ läbiviimisel kasutasin kvantitatiivset lähenemisviisi. Uurimismeetodiks on ülevaate-uuring (survey study). See uurimismeetod võimaldab koguda suurelt hulgalt sihtgrupi esindajatelt infot uuritava nähtuse kohta ja teha seda vastavalt rõhuasetusele mitmes etapis (Cohen jt, 2007: 205 – 209). Esimeses uurimistöõ etapis kasutasin kaardistavat uuringut, et välja selgitada, milliseid väärtuskasvatusele suunatud metoodikaid või programme Eesti lasteaedades kasutatakse. Teises etapis uurisin täpsemalt lasteaia õpetajate arusaama väärtuskasvatusest ja hinnangut kasutatavate programmide efektiivsusele. Antud töö mõlemas etapis oli andmekogumismeetodiks ankeetküsitlus.

Uurimisvahendiks olid koostatud küsimustikud lasteaia õpetajatele. Küsimustikke koostades pidasin silmas oma uurimistöõ eesmärki ja väärtuskasvatuse teoreetilisi lähtekohti. Esimese kaardistava küsitluse eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid väärtuskasvatuse metoodikaid kasutavad õpetajad lasteaias. Esimeses küsimustikus oli 7 küsimust, neist 4 valikvastustega ja 3 kolm avatud küsimust (Lisa 1). Teise küsimustiku (Lisa 2) koostamisel toetusin kokkuleppel autoriga Crestin Sirkase (2017) uurimistöös kasutatud küsimustikule. Küsimustik koosnes 4 osast (taustaandmed, laste väärtushinnangute areng rühmas, programmi „Samm-sammult“/ „Kiusamisest vaba lasteaed“/ „Persona dolls“/ „Sina suudad seda“/ „Tarkuste hoidise metoodika“ õppematerjalid ja osapoolste koostöö, programmi „Samm-sammult“/ „Kiusamisest vaba lasteaed“/ „Persona dolls“/ „Sina suudad seda“/ „Tarkuste hoidise metoodika“ mõju). Küsimustik koosnes enamjaolt avatud küsimustest, valikvastuseid sisaldas esimene – taustaandmete osa. Küsimustike peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada, kas õpetajad peavad oma rühmas kasutusel olevat väärtuskasvatuse metoodikat efektiivseks. Ankeetküsimustikes otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele: millised väärtuskasvatus metoodikad on Eestis enam kasutusel, kui efektiivseks peavad õpetajad rühmas kasutusel olevat metoodikat, kas väärtuskasvatus programmid on lasteaias vajalikud.

Küsimustikud koostasid veebipõhistena kasutades docs.google vormi. Ma hoidsin esimest küsimustikku avatuna ühe nädala vältel, kuna ta oli lühike ja valikvastustega – see võimaldas õpetajatel kiiresti vastata. Esimese küsimustikuga plaanisin eelkõige teada saada, millised väärtuskasvatuse meetodikad on meie lasteaedades kõige levinumad. Teine küsimustik oli põhjalikum, sisaldas rohkem avatud küsimusi. Selle küsimustiku eesmärgiks oli teada saada õpetajate tähelepanekuid väärtuskasvatuse suhtes, milline on meeskonnasisene koostöö, milliseid muutusi laste käitumises on õpetajad täheldanud alates programmiga liitumisest. Uurida, millised on õpetajate arvates programmi tugevused või kitsaskohad. Kuna küsimustikud oli veebipõhised nagu ma juba eelpool mainisin, siis ma sain vastuseid mitte ainult ühe piirkonna lasteaia õpetajatelt, vastused tulid õpetajatelt üle Eesti.

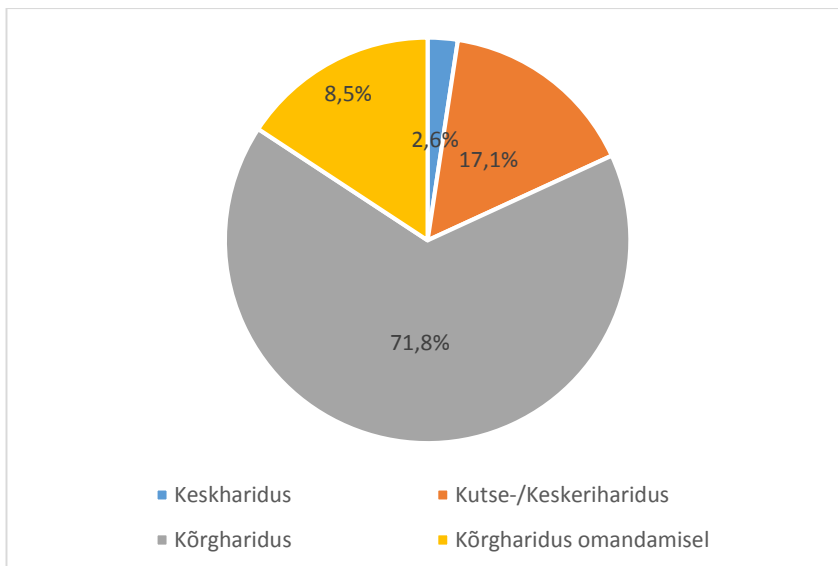
2.2 Valimi kirjeldus

Uuringust võtsid osa lasteaia õpetajad üle Eesti. Esimesele küsimustikule vastas 117 lasteaia õpetajat. Vaatamata sellele, et minu küsimustik oli eestikeelne, sain vastuseid ka vene keeles, mis tähendab ka seda, et küsimustikule vastasid nii eesti (peamiseks töö keeleks on eesti keel) kui vene (peamiseks töö keeleks on vene keel) lasteaedade õpetajad. Teisele küsimustikule vastas kokku 30 õpetajat. Väikese valimi põhjuseks võib olla see, et küsimustik koosnes avatud küsimustest, millele vastamine on aeganõudvam kui valikvastustest sobivate ära märkimine.

2.3 Uurimistulemused

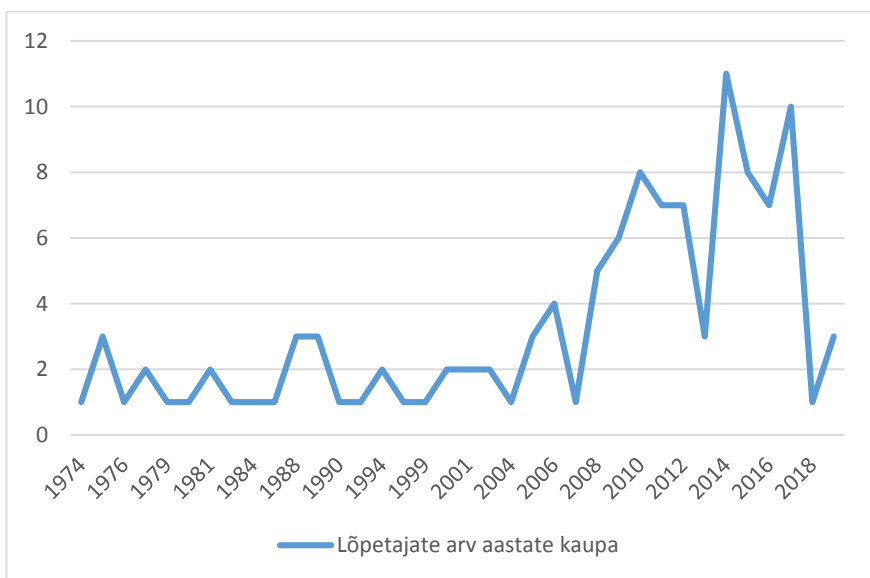
2.3.1. Erinevate väärtuskasvatuse programmide kasutatavus lasteaedades

Esimese küsimuse vastuseks pidid vastajad märkima oma haridustaseme. Vastajaid oli 117, neist 3 on keskharidusega (2,6%), 10 vastanutest on kõrgharidus omandamisel (8,5%), 20-1 on kutse- või keskeriharidus (17,1%), 84 vastanutest on kõrgharidus (71,8%).

Joonis 1. Lasteaiaõpetajate haridustase.

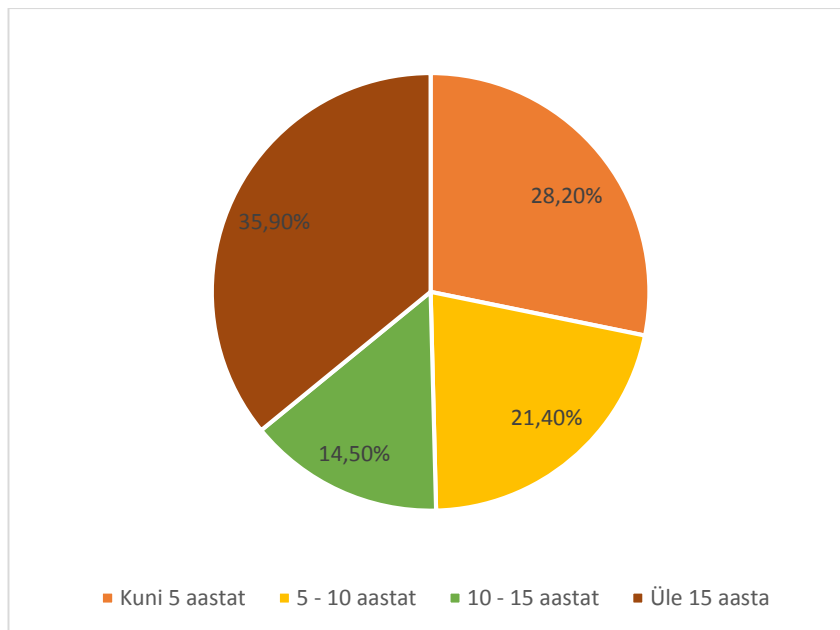
Teise küsimuse vastuseks palusin märkida kutse- või kõrgkooli lõpetamise aasta. Aastate reas on esimene aasta 1974 ning viimane 2019 ehk siis veel omandamisel.

Joonis 2. Erialaõpingute lõpetamise aasta.

Uurimistulemuste põhjal võib väita, et lasteaedades suureneb pidevalt kõrgharidusega õpetajate osakaal, kuna kõrgkooli lõpetanute arv on viimastel aastatel kasvanud ning on üsna palju neid, kellel on kõrgharidus omandamisel.

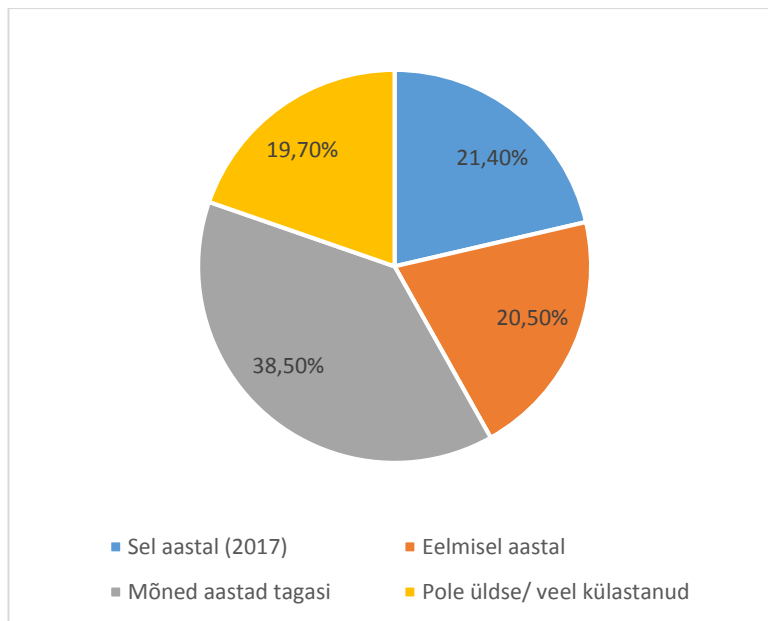
Kolmanda küsimuse vastuseks oli vaja märkida, kui mitu aastat on inimene lasteaia õpetajana töötanud.

Joonis 3. Lasteaiaõpetajana töötamise staaž

Kuni 5 aastat on lasteaia õpetajana töötanud 33 inimest vastanutest (28,2%), 5 – 10 aastat on lasteaia õpetajana töötanud 25 inimest vastanutest (21,4%), 10 – 15 aastat on lasteaia õpetajana töötanud 17 inimest vastajatest (14,5%) ja üle 15 aasta on lasteaia õpetajana töötanud 42 inimest vastanutest (35,9%). Staaži järgi jaotusid uuringus osalenud õpetajad ühtlaselt. Kõige rohkem on enam kui 15 aastase staažiga õpetajaid, sellele järgneb suhteliselt võrdselt kuni 5 aastase ja 5 – 10 aastase staažiga õpetajate hulk.

Neljanda küsimuse vastuseks palusin märkida, millal on õpetajad viimati külastanud väärtuste teemalist koolitust. Uurimistulemustest lähtuvalt on näha, et üsna hiljuti on koolitusel olnud natuke alla poole vastanutest (sel aastal (2017) 21,4% ja eelmisel aastal 20,5 % vastanutest). Natuke alla poole jääb ka neid, kes on koolituse läbinud mõned aastad tagasi (38,5% vastanutest). On ka neid, kes pole koolitusi külastanud või ei ole veel jõudnud külastada (19,7% vastanutest).

Joonis 4. Väärtuste teemaliste koolituste külastatavus.

Viienda küsimusega tahtsin teada saada, milliseid väärtuskasvatuse metoodikaid õpetajad oma rühmas kasutavad, et välja selgitada enim kasutusel olevad metoodikad.

Kõige enam on kasutusel „Kiusamisest vabaks!“ metoodika (42,7% vastanutest, 50 õpetajat 117-st). Populaarsuse poolest teisel kohal on „Tarkuste hoidise“ metoodika (selle valis 14 õpetajat ehk 12% vastanutest). Kolmas koht on „samm-sammult“ metoodikal (9 õpetajat valis selle, 7,7% vastanutest) ja neljandal kohal on „Sina suudad seda!“ metoodika (7 vastajat valis selle, 6% vastanutest). Kõik eelpool mainitud metoodikad olid mul väljatoodud vastuse variantides, aga oli võimalik ka oma vastusevariant välja pakkuda. Tänu sellele sain ma ka ise palju uusi metoodikaid juurde, mida lasteaia õpetajad üle Eesti kasutavad. Nendeks on näiteks sellised metoodikad nagu: „Persona Dolls“, „Steiner“, „Vaikuseminutid“, „Hea algus“. Oli ka selliseid vastuseid, kus kasutatakse kahte, kolme või isegi nelja metoodikat, võetakse igast metoodikast midagi, mis lastele paremini peale läheb. Ning oli ka selliseid vastuseid, kus väärtusõpetus on oma väärtustepõhine või selleks, et väärtusi õpetada pole vaja kasutada kindlat metoodikat – see on loomulik igapäevatöö.

Kuues küsimus puudutas rühmas kasutusel oleva metoodika efektiivsust. Vastustest lugesin välja, et 68 õpetajat on rahul rühmas kasutusel oleva metoodikaga ning ütlevad, et see toimib. 20 õpetajat ei oska veel öelda, kas rühmas kasutusel olev metoodika toimib või mitte, või „nii ja naa“. Oma rühmas kasutusel oleva metoodikaga ei ole rahul ning peavad seda ebaefektiivseks 15 õpetajat vastanutest. Kahjuks oli ka neid, kes ei vastanud

üldse sellele küsimusele, neid oli 14. Ma tahaksin välja tuua mõned põhjendatud vastused. Põhjendatud vastused, kes peavad oma rühmas kasutusel olevat metoodikat efektiivseks:

- „Jah, suunab lapsi lahendustele.“
- „Õpetab lapsi olema osa loodusest ning kuulama oma hinge ja vaimu.“
- „Kindlasti. Oleme teinud seda aastast 2012, järjekindlalt ja lapsi aktiivselt kaasates erinevate temade aruteludesse ja ka situatsioone läbi mänginud.“
- „See on efektiivne, sest need väärtused, mida selle metoodika raames puudutame on saanud ka üheks osaks laste käitumises, suhtlemises. Nad on muutunud julgemaks välja öelda, mis neile ei meeldi. Nad on muutunud oluliselt sallivamaks, tolerantsemaks erisuste suhtes. Samas hoolivad nad kõigist meie rühmas, vaatamata mitmele erivajadusega lapsele meie seas.“
- „Laste situatsioonide analüüs paraneb, kuid seda vaid piltide ja näidete järgi. Isiklikke konflikte väga edukalt ei lahendata.“
- „Vanematelt on tulnud palju positiivset tagasisidet ning lastel on paranenud omavaheliste probleemide lahendamise oskused.“
- „Metoodikad on kasutusel omavahel lõimitud. Pean efektiivseks, kuna laste tundesõnavara on suurenenud, ollakse üksteise suhtes sallivamad, harjutatakse kaaslastega arvestavat suhtlemist ja püütakse oma tundeid kontrollida ja väljendada neid sõnastades.“
- „Jah pean küll, sest kasutan just kaasaegset meetodit, kus last ei sunnita vaid suunatakse ja aidatakse.“
- „Efektiivsus on alati ja iga metoodikaga kui selles on olemas järjepidevus. Järjepidevus viib sihile. Ja meil see nii toimib.“
- „Kasutame erinevaid metoodikaid. Efektiivse metoodika leiab õpetaja ise koostöös oma meeskonnaga.“
- „Jah, muidugi. Lapsed on tähelepanelikumad kaaslaste suhtes, oskavad märgata ja sekkuda vajadusel, laste igapäevasesse kõneste on lisandunud vanasõnad, ütlemised, kõnekäänud.“
- „Ikka on efektiivne, mõndadel lastel on enesekindlus väga madal ja õpetaja eesmärk on eelkõige seda kindlust suurendada. Nii on kõik võimalik saavutada. Meie rühma moto on: Harjutamine teeb meistriks.“
- „Pean väga efektiivseks, kuna lapsed mõtlevad selle teemaga pidevalt kaasa ning kui on mingi olukord, oskavad seda ka lahendada.“

- „Leian, et antud metoodika töötab hästi. See annab lapsele võimaluse oma tegevust analüüsida ja järeldusi teha, õpetajal kiiresti sekkuda ja kiusamiskäitumist märgata.“

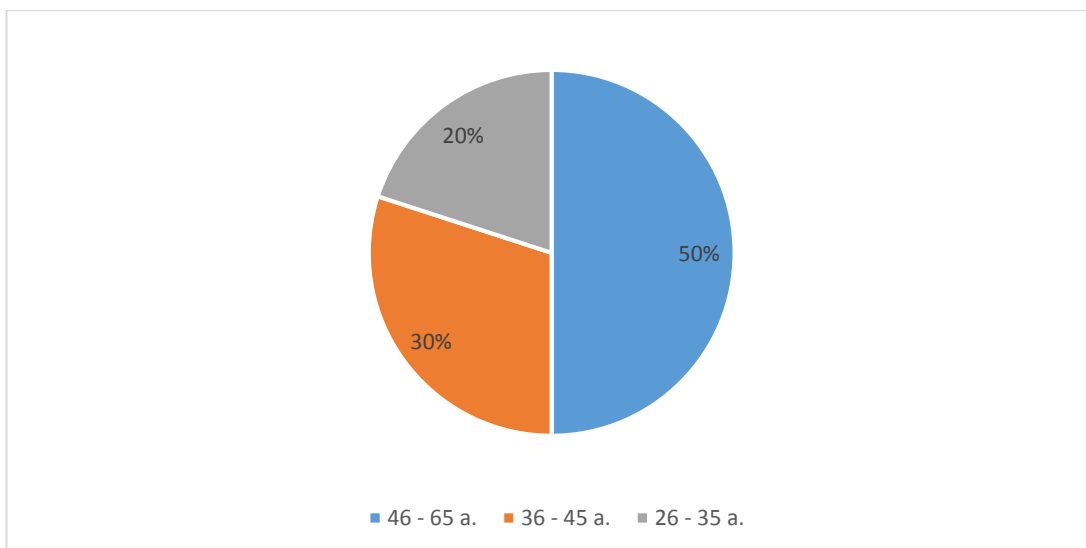
Põhjendatud vastused, kes ei pea rühmas kasutusel olevat metoodikat efektiivseks:

- „Üldiselt mitte, ka ilma igasuguste metoodikateta teeme igapäevaselt selgitustööd väärtuste ja eetika teemadel.“
- „Ei ole eriti efektiivne, kuna rühmas on palju käitumisraskustega lapsi, siis tundub, et nendeni ei jõua selle metoodika sõnum, kuigi korduvalt oleme rääkinud. Teoreetiliselt teavad, aga praktiliselt siiski teine käitumine.“
- „Kasutusel on kiusamisest vabaks lasteaed, kuid see karu lohutajana, sõbrana ei ole efektiivne. Saata laps karule muret kurtma ei anna tulemusi, kuna laps ei saa tagasisidet ja on oma murega ikka üksi. Samas kasutades neid karu koosolekul on karu enamalt segav faktor, kui abiline. Kiidan selle metoodika massaaži osa, see rahustab lapsi.“
- „Eriti ei pea, sest asi kuidagi ei suju ja on liiga igapäevane.“
- „Meie eelmises rühmas see ei toiminud. Liiga pinnapealne koolitus õpetajatele, et seda lastele edastada huvitavalt.“
- „Eriti ei pea, sest väärtuskasvatust oleme kasutanud kogu aeg. Ei saagi aru, milleks need lilled karud vajalikud on.“

Viimase küsimusena palusin õpetajatel välja tuua 3 enda kui õpetaja olulisemat väärtust ning nendest vastustest kujunes välja selline mõistekaart, millest võib välja lugeda 6 olusemat väärtust. Need on need väärtused, mida õpetajad kasutasid oma vastustes kõige enam. Nendeks väärtusteks on: ausus (50 vastust), hoolivus (27 vastust), austus (20 vastust), sallivus (13 vastust), empaatia (13 vastust), sõbralikkus (11 vastust).

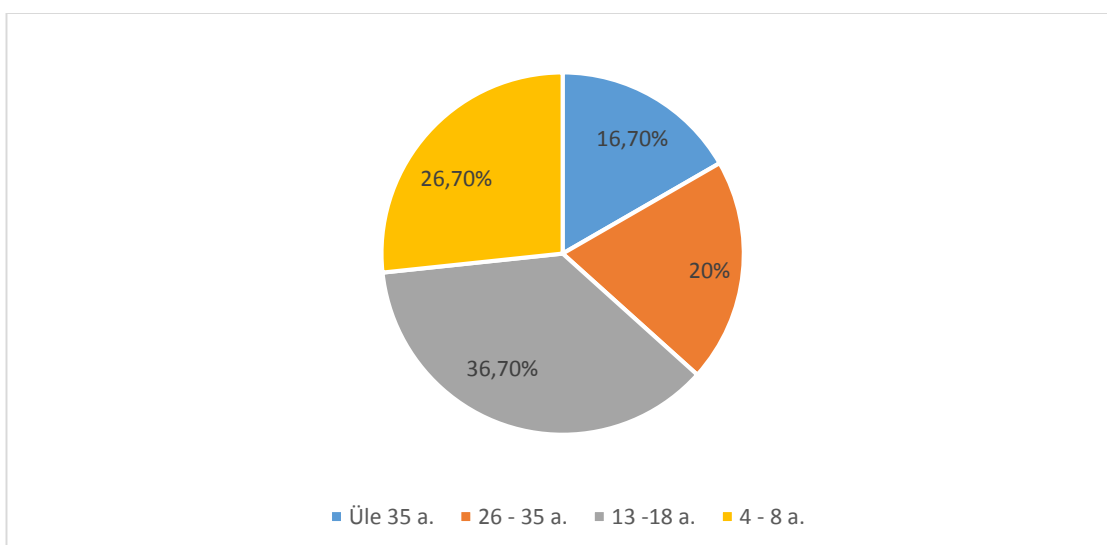
6.3.2. Väärtuskasvatus programmide ja metoodikate kasutamise efektiivsus lasteaias õpetajate hinnangul

Antud küsimustikule sain kokku 30 vastust, mida ka analüüsisin. Küsimustiku taustaandmetest selgus, et enamus õpetajaid on 46 – 65 aastat vanad (15 vastanut), 9 õpetajat vastanutest on 36 – 45 aastased ning 6 õpetajat vastanutest on 26 – 35 aastat vanad.

Joonis 1. Õpetajate vanus.

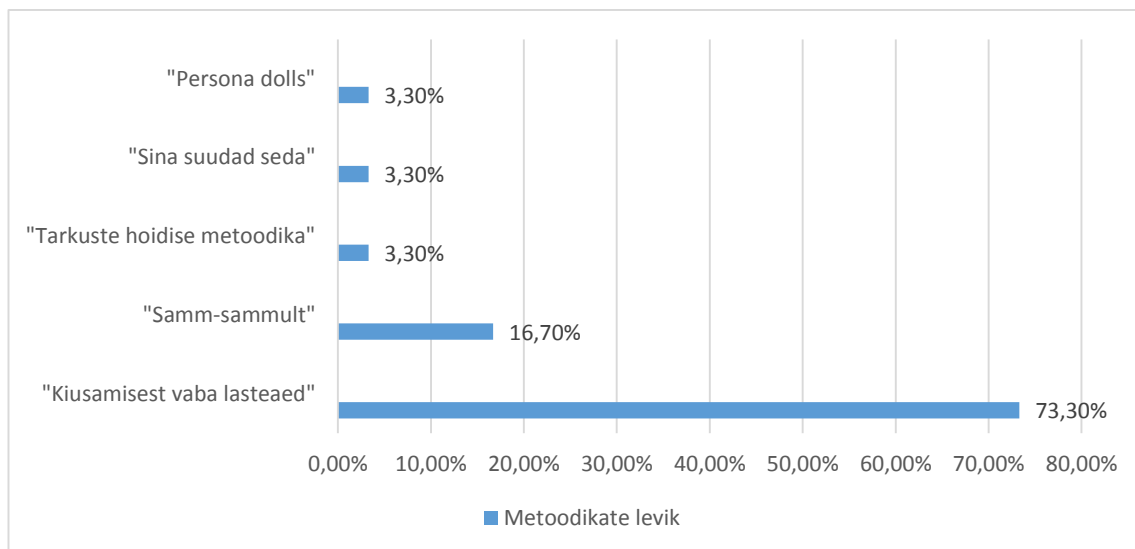
Ametijärgult on vastajad kas õpetajad või vanemõpetajad. Vanemõpetajaid oli andmete põhjal 4. Vastanutest 5 töötab õpetajana üle 35 aasta, 6 vastanut töötab lasteaia 26 – 35 aastat, 11 õpetajat töötab 13 – 18 aastat koolieelses õppeasutuses ning 8 neist töötab õpetajana 4 – 8 aastat.

Joonis 2. Lasteaia õpetajana töötamise staaž.

Enamus vastajatest omab erialast kõrgharidust (70%), ülejäänutel on kesk-eriharidus (30%). Rühma laste vanuseks sain kokku kõik aia rühma vanused ehk siis 3-4 aastased kuni koolieelikuteni välja – 6-7 aastased. Kõige enam levinud väärtuskasvatuse metoodika lasteaedades on „Kiusamisest vaba lasteaed“ (22 vastust), temale järgneb „Samm-sammult“ metoodika (5 vastust). „Tarkuste hoidise metoodika“, „Sina suudad seda“ ja „Persona dolls“ said kumbki 1 vastuse kaupa. Viimased kaks metoodikat on

paljudele veel tundmatud, kuid ma usun, et järgnevatel aastatel koguvad ka need suuremat populaarsust lasteaedades.

Joonis 3. Eestis kasutusel olevate väärtuskasvatuse meetodike populaarsus.

Küsimustiku teises jaos pidid õpetajad kirjeldama laste väärtushinnangute arengut rühmas. Õpetajad andsid erinevaid vastuseid väärtuste defineerimiseks, kuid kokkuvõtvalt võib öelda, et mõte oli kõigil sama. Õpetajad defineerisid väärtushinnanguid väärtusteooria kuue peamise tunnuse alusel, mis on kirjeldatud töö teooria osas. *Väärtushinnangud on meie sisemised tõekspidamised ja lapsel tulevad nad kodust kaasa. Väärtushinnangud on need, mis aitavad meil elus toime tulla. Aitavad üksteist mõista. Säilitada oma rahva kultuuri ja identiteeti. Väärtushinnangud peegeldavad asju heast ja halvast.* Õpetajad iseloomustasid positiivsete väärtushinnangutega last peamiselt samade isikuomadustega, mida pakuvad väärtuskasvatuse programmid. *Positiivsete väärtushinnangutega laps peaks olema julge, aus, hooliv, austav, viisakas, sõbralik, salliv, enesekindel, koostöö valmis, abivalmis.* Samu väärtushinnanguid peaks, õpetajate arvates, lasteaed aitama lapses kujundada. Kõigi vastanud õpetajate arvates on väärtushinnangutel oluline roll lapse arengus. Õpetajad peavad väga tähtsaks ka lastevanemate/ kodu osakaalu laste väärtushinnangute kujunemisel.

Küsimustiku kolmandas osas pidid õpetajad andma hinnangu oma rühmas kasutusel oleva programmi õppematerjalidele ja osapoolte koostööle. Õpetajad olid eelnevalt väärtuskasvatuse programmidest kuulnud kas õppealajuhatajalt, kolleegidelt või meediast. Kõik küsimustikule vastanud õpetajad on läbinud vastava koolituse programmi rakendamiseks. Projekti tutvustav koolitus andis, õpetajate arvates, põhjaliku,

arusaadava, täieliku ülevaate programmist/ metoodikast. Kõige lühemat perioodi on programm kasutusel rühmas – 3 kuud ja kõige pikem – 6 aastat. Õpetajad hindavad väärtuskasvatuse metoodika õppematerjale arusaadavateks, otstarbekateks, headeks, kergesti käsitletavateks. Üks õpetajatest kirjutas, et tegi muudatusi materjalides, kuna neil on rühmas palju venekeelseid lapsi, sest tegemist on keelekümbelus rühmaga. Kõik õpetajad teevad rühmapersonaliga head koostööd, teevad eeltööd, sõlmivad kokkuleppeid, et ei oleks möödarääkimisi. Koostöö teiste rühmade õpetajatega puudub 9 õpetajal vastanutest. Teised peavad koostööd heaks, teevad ühiseid üritusi, annavad edasi mõtteid ja ideid, käivad üksteise tegevusi vaatamas. Õpetajad hindavad koostööd lastevanematega heaks. Rühma koosolekutel on programmi tutvustatud, on sellest räägitud arenguestlustel. Õpetajad peavad vanemaid vastutulelikeks ja mõistvateks.

Küsimustiku neljandas osas kirjeldasid õpetajad programmi mõju. Õpetajad, kelle staaž on üle 35 aasta, kirjutavad, et erilisi muutusi ei tähelda, kuna väärtushinnangute kujundamisega on tegeletud ka ilma programmide ja metoodikateta. Teised pedagoogid märgivad, et laste väärtushinnangute areng on liikunud paremas suunas. Lapsed märkavad rohkem enda ümber, on mõistvamad, julgemad, sõbralikumad. Õpetajad, kelle rühmas on kõige nooremad aiarühma lapsed, väidavad, et programmi käigus omandatud teadmised ei kandu veel laste vabamängu. Nende kolleegid, kelle rühmas on vanemad lapsed, tõdevad, et lapsed kajastavad omandatud teadmisi vabamängus, on sallivamad, teevad koostööd, oskavad üksteisega arvestada, julgevad öelda ka „EI“ kui neile miski ei sobi. Lapsed oskavad oma tunnetest rääkida. Peale programmiga liitumist kanduvad omandatud teadmised üha rohkem laste vabamängu. Õpetajad väidavad, et metoodika sidumine Koolieelse lasteasutuse Riikliku õppekavaga ja oma lasteaia õppekavaga toimus sujuvalt, nad on seotud ning see ei valmistanud neile raskusi. Lastevanemate tagasiside projektile on õpetajate vastuste põhjal hea ja positiivne. Vanemad on positiivselt meelestatud ja neile meeldib, et lapsed õpivad oma emotsioone juhtima. Laste emotsioonid rakendatava programmi suhtes on ainult positiivsed. Õpetajad peavad rühmas kasutusel oleva programmi tugevusteks heade ja oluliste väärtuste õpetamist, programm on lastele hästi arusaadav, on mänguline. Kitsaskohtadeks peetakse õppeprogrammi lõppu – kevadet, suveks ei ole väärtuskasvatus programmid läbimõeldud, lapsed kipuvad omandatud teadmisi unustama. Kitsaskohaks loetakse ka seda, et paljude tegevuste tõttu jääb lapsel vähem aega vabamänguks. Raskused tekivad ka keelebarjääri tõttu (eesti rühm, laps muukeelne), aga abiks on õpetaja-karu, kes tõlgib. Õpetajad hindavad programmi vajalikust eelkoolieas väga vajalikuks ning tähtsaks, kuna koolieelses lasteasutuses omandatud teadmised aitavad lapsel edasi koolis ja ühiskonnas paremini hakkama saada.

2.4 Arutelu

Uurimisprobleemiks oli see, kui teadlikult ja sihipäraselt õpetajad väärtuskasvatust lasteaias teostavad ja millest nad lähtuvad programmide valikul. Küsitluste tulemustest lugesin välja, et õpetajad peavad väärtuskasvatust lasteaias oluliseks. Õpetajad tõdevad ka seda, et oluline roll väärtushinnangute kujunemisel on ka lastevanematel. Selleks, et väärtuskasvatus programmid toimiksid tuleb teha koostööd lasteasutuse ja kodu vahel. Väärtuskasvatuse õpetamine peab olema sihi- ja järjekindel tegevus lasteaias, siis näeb ka tulemusi.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid võimalusi kasutavad õpetajad väärtuskasvatuse teostamisel, milliseid meetodeid või metoodikaid nad kasutavad ning kui efektiivseteks nad neid peavad. Töös otsiti vastuseid järgmistele küsimustele: millised väärtuskasvatus metoodikad on Eestis enam kasutusel, kui efektiivseks peavad õpetajad rühmas kasutusel olevat metoodikat, kas väärtuskasvatus programmid on lasteaias vajalikud. Eesmärgi saavutamiseks olid koostatud küsimustikud lasteaias õpetajatele. Küsitluste tulemuste põhjal võin väita, et õpetajad peavad väärtuskasvatus programme olulisteks, vajalikeks ja ka toimivateks. Õpetajad märkisid ka metoodikate kitsaskohtasid, mis tähendab vaid seda, et väärtuskasvatuse programmidel on veel arenguruumi ja mõtlemisainet, mis omakorda jätab väärtuskasvatuse teema ikka aktuaalseks. Kõige populaarsemateks väärtuskasvatuse programmideks osutusid küsimustiku põhjal „Kiusamisest vabaks“, „Tarkuste hoidise metoodika“ ja „Samm-sammult“ metoodika. Nii mõnigi õpetaja kirjutas, et lõimib kahte metoodikat. Kõige enam lõimitakse „Kiusamisest vabaks“ ja Tarkuste hoidise metoodikat“. „Samm-sammult“ metoodikat kasutatakse ka kõige väiksematega – sõimerühma lastega. Mõni üksik on alustanud sõimerühma lastega „Kiusamisest vabaks“ metoodikat ning on samuti märganud muutusi laste käitumises. Populaarsust koguvad sellised metoodikad nagu „Persona dolls“ ja „Sina suudad seda“. Tallinna Nõlvaku lasteaed piloteerib „Sina suudad seda“ metoodikat ning see meeldib nii õpetajatele kui ka lastele. „Persona dolls“ metoodikat piloteerib Tallinna Suitsupääsupesa lasteaed, antud programm on samuti meeltnööda nii õpetajatele kui lastele. „Persona dolls“ metoodikal on oma koolituskeskus ning soovijatel on juba võimalik koolitusel metoodikaga lähemalt tutvuda ja sellega ka tööd alustada. Kuigi kõik metoodikad on erinevate nimetustega, on nende eesmärgiks ikkagi väärtushinnangute kujundamine lastel, emotsionaalse tasakaalu leidmine. Vastuste põhjal võib väita, et programmiga seotud koostöö toimib igas rühmas, aga rühmadevaheline koostöö igal pool ei toimi. Küsimustiku vastustest lugesin välja, et ka õpetajad peavad olulisteks just neid

väärtusi, mida ka väärtuskasvatus programmid välja pakuvad. Nendeks on austus, ausus, sallivus, enesekindlus, sõprus, julgus, viisakus. Väärtuskasvatus metoodikates õpetatavad väärtused kattuvad kohati. Näiteks „Kiusamisest vabaks“ ja Tarkuse hoidise metoodika“ õpetavad lastele hoolivust, julgust ja sallivust. Arvan, et just väärtuste kattuvuse tõttu lõimitakse neid metoodikaid kõige enam. Teised programmid nagu „Samm-sammult“ metoodika, „Sina suudad seda“ ja „Persona dolls“ on paindlikumad, kuna nad ei anna õpetajatele ette kindlaid väärtusi. Nende ülesandeks on õpetada lastele sotsiaalseid oskusi, tunnetega/ emotsioonidega toimetulekut, enesekindlust, probleemide lahendamise oskust. Tänu programmide paindlikkusele võivad õpetajad ise otsustada, millist väärtust nad antud olukorras õpetavad ja millest räägivad. Õpetajad märkisid ära, et lastel jääb puudu austusest ja viisakusest. Järjepidevalt metoodikaga rühmas tööd tehes annab see tulemusi.

KOKKUVÕTE

Antud uurimustöö kogutud andmete põhjal võin väita, et laste väärtuskasvatus on õpetajatele murekohaks. Lapsed tulevad lasteaeda kodust ning igal perel on omad väärtused. Paljud vanemad aga ei pööra tähelepanu laste väärtuskasvatusele, nad ei märka, et lapsed jäljendavad nende käitumist. Kodu on laste peegel, õpetajad saavad seda peeglit, tänu väärtuskasvatuse programmidele ja ka enda eeskujuga, säravamaks lihvida. Bakalaureusetöös otsiti vastuseid järgmistele küsimustele: millised väärtuskasvatus meetodikad on Eestis enam kasutusel, kui efektiivseks peavad õpetajad rühmas kasutusel olevat meetodikat, kas väärtuskasvatus programmid on lasteaias vajalikud. Kaardistava küsimustiku tulemuste põhjal on kõige levinum väärtuskasvatus meetodika Eestis „Kiusamisest vaba lasteaed“, talle järgneb „Tarkuste hoidise meetodika“ ja kolmandal kohal on „Samm-sammult“ meetodika. Teise küsimustiku tulemused tõestavad seda, et väärtuskasvatuse programmidest on tõesti kasu. Muutub laste käitumine, nad muutuvad julgemaks aga ka kaastundlikumaks, oskavad teistega arvestada. Õpivad märkama inimesi enda ümber, väärtustavad teiste tööd ning on abivalmivad. Õpetajate vastused seostuvad nii mõneski kohas teooriaga. Näiteks kirjeldasid õpetajad väärtushinnanguid väärtusteooria peamise kuue tunnuse alusel. Vastustest võis välja lugeda ka seda, et meetodikates kasutusel olevad rühma koosolekud on abiks laste kõne arengule, aitavad lastel ennast väljendada ja lapsed õpivad teistega arvestama ja teisi kuulama. Kõik küsimustikule vastanud õpetajad leiavad, et väärtuskasvatus programmid on lasteaias vajalikud. Nad moodustavad suure osa laste koolivalmidusest. Lasteaias omandatud teadmistega lähevad lapsed kooli, kuhu neil on saanud oskustega ja teadmistega kergem sulanduda. Uurimustööd tehes sain ise rohkelt informatsiooni uutest programmidest, mis meile Eestisse tulnud on („Sina suudad seda“ ja „Persona Dolls“). Uued programmid ei hõlma mitte ainult väärtuskasvatust, vaid ka laste käitumist, kus lastel on võimalik arutada ja mõelda, miks nad mingis olukorras nii või teisiti käitusid ja mis see parem käitumine olla võiks. Uued meetodikad õpetavad lastele ka analüüsi oskust. Programmide põhimõtted ja seisukohad on tihedalt seotud selliste tuntud teoreetikute seisukohtadega laste arengust nagu seda on Piaget', Vögotski, Bruner. Ka nemad pidasid tähtsaks laste analüüsivõimet. See, et me saame uusi meetodikaid ja programme juurde, tähendab vaid seda, et me liigume parema ühiskonna tuleviku poole. Hea on ka see, et väärtuskasvatust aitavad lasteaedades edendada sellised konkursid nagu Hea lasteaed, Väärtuspõhine lasteaed. Nende konkurside olemasolu tõestab veel kord, et väärtuste teema on oluline ja on aktuaalne teema.

RESUME

The name of the current bachelor's thesis is „Value-education opportunities in pre-school“. The thesis was written by Evgenia Tortsova in 2017. The supervisor of the bachelor's thesis was Lehte Tuuling.

Bachelor thesis consists of an introduction, two chapters and subchapters, summary, resume, bibliography and annexes. The aim of this work was to find out what opportunities teachers use when developing value education, which methods or methodologies they use, and how effective they are. Bachelor's thesis seeks to answer the following questions: which value-education methods are more used in Estonia, how effective is the methodology used by the teachers in the group, or whether value-education programs are necessary in pre-school.

In the theoretical part of the bachelor thesis, a definition of values is given by well-known authors. Characteristics are given by value-education theorists, what the value theory defines. This work describes the development of values and the general goals of value-education. Bachelor thesis presents the connection between value-education and National Curriculum for Pre-school Child Care Institution. There are introduced value-education programs that are used in Estonia.

The methodological part of the bachelor thesis describes the research method, the sample and the survey results.

In the results of this research are presented the answers of Estonia pre-school teachers and has been made an analysis based on the questionnaires answers.

Discussion and conclusion are based on the findings of the study and given answers to research questions.

KIRJANDUS

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. 2007. *Research Methods in Education*. (6. edition). Abington: Routledge.

Kikas, Eve 2008. *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kiusamisest vabaks! metoodika koduleht www.kiusamisestvabaks.ee

Kivi, Sarapuu 2005. Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat. Tartu: Atlex.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008. RT I, 01.01.2011. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772> (viimati vaadatud 04.12.2017).

Koolieelse lasteasutuse seadus 1999. RT I, 28.11.2017, 16 <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006> (viimati vaadatud 04.12.2017).

Mitt, Merike 2012. *Väärtuskasvatus Tarkuste Hoidise abil*. MTÜ Väärtuskoolitus.

Oberst, Jaana 2016. *Õpetajate ja lapsevanemate arusaamad laste väärtuste kujunemisest Valga lasteaed Buratino näitel*. [Magistritöö] https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/53897/Oberst_Jaana_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viimati vaadatud 05.01.2018).

Ots, Loone 2017. *Jäävad väärtused ehk jälle raamat. Märka Last* Detsember 2017: 3. MTÜ Lastekaitseliit.

Persona Dolls metoodika koolituskeskuse koduleht www.personadolls.eu

Pöder; Sutrop; Valk 2009. *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Samm-sammult programmi koduleht www.samm-sammult.ee

Schihalejev, Olga 2012. *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Schiller; Bryant 1998. *Väärtuste raamat: Kuidas õpetada 16 põhiväärtust väikestele lastele?* Kirjastus Studium 2009.

Sirkas, Crestin 2017. *Projekti „Samm-sammult“ rakendamine Rae valla ühe lasteaia õpetajate hinnangute põhjal*. [Bakalaureusetöö].

Sutrop; Kõnnussaar; Punnar; Parder; Nummert; Allaje; Hirsnik 2017. *Väärtusarenduse võimalusi. Kogemused ja praktilised vahendid*. Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Swartz, Shalom H. 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*. 2 (1). DOI: 10.9707/2307-0919.1116.

Tartu Ülikooli eetikakeskuse koduleht www.eetikakeskus.ut.ee

Tartu Ülikooli Narva Kolledži üliõpilaste kirjalike tööde juhend 2014.

Tuulik, Maie 2001. *Kasvatusõpetus*. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

Tuulik, Maie 2004. *Eetika ja moraal*. Tallinn: kirjastus Ilo.

Tuulik, Maie 2006. *Kõlbeline kasvatus*. Tallinn: Vali Press.

Tuulik, Maie 2011. *Kirjutatud read, kasvatuses, eetikast, õpetajast*. Tallinna Pedagoogiline Seminar.

Vapper, Tiina 2017. Mida õpetavad lastele Persona Dollsi nukud? *Õpetajate Leht* 01.12.2017.

Veisson, Marika 2008. *Laste arengu mõistmine*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus 2008.

Veisson, Marika 2010. *Väärtused koolieelses eas: väärtuskasvatus lasteaias*. Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Õunapuu, Lembit 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Ülavere; Veisson 2015. Values and Values Education in Estonian Preschool Child Care Institutions. *Journal of Teacher Education for Sustainability* vol.17, no. 2, 108-124. DOI: 10.1515/jtes-2015-0014.

You Can Do It! Education s.a. A Social-Emotional Learning Program for Increasing the Achievement and Well-Being of Children and Adolescents. https://youcandoiteducation.com.au/theme/ycdi/pdf/2017_report_on_YCDI_Bernard%20Group.pdf

LISAD

Lisa 1

Esimene - kaardistav küsimustik:

1. Palun märkige enda haridustase.

- Keskharidus
- Kutse-/ keskeriharidus
- Kõrgharidus
- Kõrgharidus omandamisel

2. Palun märkida kutse-/ kõrgkooli lõpetamise aasta.

3. Mitu aastat olete töötanud lasteaia õpetajana?

- Kuni 5 aastat
- 5 – 10 aastat
- 10 – 15 aastat
- Üle 15 aasta

4. Millal viimati külastasite väärtuste teemalist koolitust?

- Sel aastal (2017)
- Eelmisel aastal
- Mõned aastad tagasi
- Pole üldse/ veel külastanud

5. Millist väärtuskasvatuse metoodikat kasutate enda rühmas?

- Kiusamisest vabaks!
- Samm-sammult metoodika
- Tarkuste hoidise metoodika
- Sina suudad seda!
- Muu .....

6. Kas peate rühmas kasutusel olevat metoodikat efektiivseks? Palun põhjendage.

7. Palun nimetage enda, kui õpetaja, 3 olulisemat väärtust.

Aitäh vastuste eest!

Lisa 2

Teine küsimustik:

I TAUSTAANDMED

Vanus:

- 20 – 25
- 26 – 35
- 36 – 45
- 46 – 65
- Vanem kui 65

Ametijärk:

- Nooremõpetaja
- Õpetaja
- Vanemõpetaja
- Õpetaja-metoodik

Staaž õpetajana:

- Kuni 3 aastat
- 4 – 8 aastat
- 9 – 12 aastat
- 13 – 18 aastat
- 19 – 25 aastat
- 26 – 35 aastat
- Rohkem kui 35 aastat

Erialase hariduse tase:

- Keskharidus
- Kesk-eriharidus
- Erialane kõrgharidus
- Muu kõrgharidus

Rühma laste vanus:

Millist metoodikat rakendatakse teie lasteaias?

- „Kiusamisest vaba lasteaed“
- „Sina suudad seda“
- „Samm-sammult“
- „Persona dolls“
- „Tarkuste hoidise metoodika“

II LASTE VÄÄRTUSHINNANGUTE ARENG RÜHMAS

Kuidas defineeriksite väärtushinnanguid?

Kuidas iseloomustaksite positiivsete väärtushinnangutega last?

Millised olid laste omavahelised suhted enne projektiga liitumist?

Milliseid väärtushinnanguid peaks laspel lasteaias kujundama?

Milliseks hindate väärtushinnangute kujundamise rolli lapse arengus? Hinnake 5 palli süsteemis ja põhjendage oma arvamust.

Millist osakaalu näete lastevanematel/ kodul laste väärtushinnangute kujunemisel?

III PROGRAMMI „SAMM-SAMMULT“/ „KIUSAMISEST VABA LASTEAED“/
„PERSONA DOLLS“/ „SINA SUUDAD SEDA“/ „TARKUSTE HOIDISE
METOODIKA“ ÕPPEMATERJALID JA OSAPOOLTE KOOSTÖÖ

Palun valige programm, millega Te oma rühmas töötate.

- „Samm-sammult“
- „Kiusamisest vaba lasteaed“
- „Persona dolls“
- „Sina suudad seda“
- „Tarkuste hoidise meetoodika“

Millal ja kellelt olite enne programmist kuulnud?

Kas olete läbinud vastava koolituse programmi rakendamiseks?

Millise ülevaate andis projekti tutvustav koolitus?

Kaua olete rakendanud programmi rühmas?

Kuidas hindate materjalide arusaadavust ja otstarbekust?

Kuidas toimub omavaheline koostöö rühmapersonaliga projekti raames?

Kuidas toimub omavaheline koostöö teiste rühmade õpetajatega?

Milliseks hindate koostööd lastevanematega seoses projekti rakendamisega?

IV PROGRAMMI „SAMM-SAMMULT“/ „KIUSAMISEST VABA LASTEAED“/
„PERSONA DOLLS“/ „SINA SUUDAD SEDA“/ „TARKUSTE HOIDISE
METOODIKA“ MÕJU

Milliseid muutusi täheldate laste käitumises ja väärtushinnangutes peale projektiga liitumist?

Kuidas on kandunud projekti käigus omandatu laste vabamängu?

Kuidas toimus programmi sidumine Koolieelse lasteasutuse Riikliku õppekavaga ja teie lasteaia õppekavaga?

Milline on lastevanemate tagasiside projektile?

Millised on laste emotsioonid antud programmi suhtes?

Millised on Teie arvates programmi tugevused? Kitsaskohad?

Kuidas hindate projekti/ programmi vajalikust eelkoolieas?

Aitäh vastamast!